

RHETORICA

CYPRIANI SOARII

SOCIETATIS JESU

EXEMPLIS ILLUSTRATA.

LIBER I.

DE

INVENTIONE.

Inventio est excogitatio rerum verarum aut verisimilium, tam ad faciendam fidem, quam ad motus animorum excitandos. Quoniam igitur primum oratoris munus est, *Invenire*, dabit is operam, ut inveniatur primò, quemadmodum fidem faciat iis, quibus volet persuadere: deinde quemadmodum in eorum animis motum excitet. Fontes è quibus hauriuntur argumenta, ab Aristotele Loci Rhetorici nuncupantur; qui nihil aliud videntur esse, quam nota quedam, quibus admonemur, quid in rebus perinvestigare oporteat. Hos, ubi res ad dicendum proponitur, Orator diligenter inspiciat, & quod aptum erit, cum iudicio seligat: neque enim semper nec in omnibus causis nec ex iisdem locis eadem argumentorum momenta sunt.

Arist. l. 2. c. 24.

Fidem facit Orator Argumentis, motum amplificationibus.

Est autem Argumentum probabile inventum ad facien-

dam fidem: sive, est ratio rei dubie faciens fidem. Argumenti vero explicatio dicitur Argumentatio.

CAPUT I.

DE

LOCIS RHETORICIS.

Alii sunt intrinseci, alii extrinseci: Ex illis eruuntur argumenta intrinseca, quæ insunt ipsi rei, de qua agitur: ex his extrinseca, quæ extra rem sunt, & aliunde petuntur: ut, si probes, eloquentiam esse expetendam, quia est ars bene dicendi; uteris argumento intrinseco: si idem probes, quia Aristoteles id dixit, argumentaris ab extrinseco: non enim auctoritas Aristotelis ipsi eloquentiæ inest.

ARTICULUS I.

DE

LOCIS INTRINSECIS.

Sunt numero sexdecim; Definitio, Partium Enumeratio, Notatio, Conjugata, Genus, Forma, Similitudo, Dissimilitudo, Contraria, Adjuncta, Antecedentia, Consequentia, Repugnantia, Causa, Effectus, Comparatio.

DE

DEFINITIONE.

Questio I. Quid est, & quomodo fit definitio?
 R. *Definitio est oratio explicans naturam rei.*

R H E T O R I C Æ

sive, est oratio, quæ id quod definit, explicat, quid sit: ut, virtus est recta animi affectio: Rhetorica est ars bene dicendi.

Modus faciendæ definitionis hic est: primò invenitur aliquid, quod res definienda commune habet cum aliis: deinde quæritur aliquid, per quod differt ab aliis: primum Philosophi Genus appellant; alterum, Differentiam. Sic in definitione Rhetoricæ, Ars genus est, quia est aliquid commune & Rhetoricæ, & Grammaticæ, & Poësi & multis aliis, Bene dicendi differentia est, quoniam per hoc Rhetorica differt ab omni alio: verùm hæc definiendi ratio magis Philosophis, quàm Oratoribus usitata probatâque est. Hi enim rarò per genus & differentiam, sæpissimè verò rem per effectus suos, causas, similia, aliâque id genus describunt atque definiunt.

Sic Cicero L. 5. tuscul. qq. definit Philosophiam a *O vita Philosophia Dux! Indagatrix Virtutum! Vitiatorum Expultrix! Mater omnium Artium! ut ait Plato, Deorum inventum!* & L. 2. de Oratore definit Historiam: *Historia testis temporum, Lux Veritatis, Vita Memoria, Magistra Vitæ, Nuncia Vetustatis.*

Hominem 2. causis definire potes: Animal à Deo conditum ex mortali corpore, ratione præditum, factum ad beatitudinem sempiternam.

Questio 2. Quænam definitio maximè celebratur apud Rhetores? & ea, quæ fit per negationem & affirmationem; quâ primò quidem dicitur, quid res non sit; deinde quid sit. Ita Cicero definit consulatum Pisonis.

Tu etiam mentionem facies consulatus tui? aut te fuisse Roma Consulem dicere audebis? quid? tu in Licitoribus,

in toga, in pratextâ esse consulatum putas? que ornamenta etiam in sext. Clodio, te Consule, esse voluisti. Hujus tu Clodiani canis insignibus consulatum declarari putas? animo Consulem esse oportet, consilio, fide, gravitate, vigilantia, curâ, toto denique munere consulatûs.

Et oratione pro domo sua, populum Rom. definit: An tu populum Rom. illum esse putas, qui constat ex iis, qui mercede conducuntur? qui impelluntur, ut vim afferant magistratibus? ut obsideant Senatum? optent quotidie cadem, incendia, rapinas? quem tu tandem populum, nisi clausis tabernis, frequentare non poteras? O speciem dignitatêque populi Romani! quam Reges, quam nationes cetera, quam gentes ultima pertimescant, multitudinem ex servis conductis, ex facinorosis, ex egenibus congregatam. Ille, ille populus Rom. est, Dominus Regum, Victor atque Imperator omnium Gentium, quem illo clarissimo die, scelerate! vidisti; tunc cum omnes Principes civitatis, &c. Ad normam horum exemplorum definire poteris Christianum, amicum, Regem & quidlibet aliud.

Questio 3. Quomodò Argumentum ducitur à definitione? R. Quod convenit definitioni, convenit etiam definito, & contrâ. Unde rem aliquam fugiendam vel amplectendam esse probabis, si per definitionem ostenderis bonam esse vel malam. Sic v. g. ut probes ebrietatem vitandam, definias eam flagitiorum matrem, rixarum nutricem, vitæ dedecus, animas corruptelam &c. & conclude eam igitur fugiendam esse. Contrâ virtutem non esse ridendam probabis, definiendo illam E. G. hoc modo: amare honestatem, agere vitam rationi conformem, summo rerum omnium arbitro sese submittere, ejus parere legibus, obsequi

sequi voluntati, hæcne ejusmodi esse putabimus, ut ea qui præstiterit, petulantibus hominum linguis, risu, cachinnis excipi ac traduci mereatur? Ut probes, Philosophiam amandam esse; sic argumentare: vitæ Dux est Philosophia, Indagatrix Virtutum, Vitiatorum Expultrix, Mater omnium Artium; igitur amanda est.

D E PARTIUM ENUMERATIONE.

Questio 1. Quid est Partium Enumeratio &. Est oratio, quâ totum in suas partes distribuitur. Sic *Corpus* distribuitur in caput, manus, pedes &c. *Virtus* in prudentiam, fortitudinem, temperantiam &c.

Caput in frontem, oculos, genas &c. Valet hic locus mirificè ad illustrandum & amplificandum.

Cicero pro Lege manilia, virtutes bellicas Pompeji enumerat, ut probet, eum fore optimum belli Imperatorem. Ego enim sic existimo, in Summo Imperatore quatuor has res inesse oportere; *Scientiam rei militaris, virtutem, auctoritatem, felicitatem* &c. ubi singulas illas divisionis partes eleganter pertractat.

Cicero in Pisonem. *Non enim nos color iste servilis, non pilosa gena, non dentes putridi deceperunt: oculi, supercilia, frons, vultus denique totus, qui sermo quidam tacitus mentis est, in errorem homines impulit.*

item. *Senatus odit te, videre equites non possunt: plebs Romana perditum cupit, Italia cuncta execratur.*

Questio 2. In quo consistit vis argumenti, quod ducitur à partium enumeratione?

¶. In eo, quòd quidquid verè affirmatur vel negatur de Partibus omnibus, illud etiam rectè affirmari vel negari possit de toto.

Adverte autem, in argumento à partium enumeratione sumendas esse omnes partes, ita ut nulla relinquatur: ut, si velles probare, calliditatem non esse virtutem ac dicerès: calliditas non est justitia, nec prudentia, nec fortitudo, nec temperantia; igitur nec virtus est.

Cicero divinat. In verrem, per partes enumerat, quidquid verres ubique locorum nequiter egerit.

Putasne te posse, quæ C. Verres in questura, quæ in legatione, quæ in pretura, quæ Roma, quæ in Italia, quæ in Achaia, Asia, Pamphiliâque patrâris, eâ quemadmodum locis temporibusque divisa sunt, sic criminibus & oratione distinguere?

Et verrinâ Græcâ, omnia verres furta enumerat, ut probet insignem fuisse furem.

Nego in Sicilia tota, tam vetere, tam locuplete Provincia, tot oppidis & familiis ullum argenteum vas, ullum corinthiacum aut deliacum fuisse, nego ullam gemmam aut margaritam fuisse, aut quidquam ex auro aut ex ebore factum, signum ullum marmoreum, eburneum; nego ullam picturam neque in tabulis, neque textilem fuisse, quin quaesierit, inspexerit, quod placitum sit, abstulerit. Philipp. 2. probat Antonium non esse Consulem. Negat hoc Brutus Imperator, Consul designatus, natus Reip. Civis: negat Gallia; negat cuncta Italia; negat Senatus, negatis vos: quis igitur illum Consulem, nisi latrones putent?

Illustris est & illa partium enumeratio, quâ Trajani in urbem ingressus in Plinii Panegyrico describitur.

Ergo non ætas quemquam, non valetudo, non sexus

vetat-

retardavit, quo minùs oculos insolito spectaculo impleveret: Te parvuli noscere, ostentare juvenes, mirari senes, ægri quoque, neglecto medentium imperio, ad conspectum tui, quasi ad salutem sanitatèque prorepere. Alii se satis vixisse te viso, te reperto; alii magis vivendum esse sibi predicabant. *Videres referta tecta & laborantia; oppletas undique vias; alacrem hinc inde populum &c.*

D E N O T A T I O N E.

Questio 1. Quid est Notatio sive Etymologia nominis?

R. Est locus, qui verborum originem & significationem inquirit. Sic Consul à consulendo, Senatus à senibus, Imperator ab imperando dicitur.

Ovidius à senibus nomen mite Senatus habet.

Et; Aprilem memorant ab aperto tempore dictum.

Questio 2. Quomodò argumentum ducitur à notatione?

R. Tamen si rarò ab hoc & à sequenti loco argumentum ducitur, quod ad probandum valeat, utimur tamen iis, quòd delectent; præcipuè cum in nomine alicujus laudem aut dedecus invenimus. Argumentum fit hoc modo: si Consul est, qui consuli patriæ, non igitur Piso Consul, qui eam evertit.

Si verus Imperator est, qui sibi novit imperare, ergo Nero verus Imperator non fuit, qui nescivit sibi imperare.

Cicero Verrem magnum furem esse probat ex nomine; quòd bona omnia è domibus everrat.

Et Chryfogonum de avaritia reddit suspectum, quia nomen ejus aurum significat.

DE

CONJUGATIS.

Questio 1. Quid conjugata? *R.* Conjugata dicuntur, quæ sunt ex verbis ejusdem generis; id est, quæ orta ab uno variè commutantur. Ut, sapiens, sapienter, sapientia: Consul, consulo, consularis: Pius, piè, pietas.

Questio 2. Quomodò à conjugatis ducitur Argumentum?

R. Cicero L. 2. de Orator: hoc utitur exemplo:

Si pietati summa tribuenda Laus est, debetis moveri, cum Marcellum tam piè lugere videatis.

In Pisonem; cum esset omnis causa illa mea consularis & senatoria; auxilio mihi opus fuerat & Consulis & Senatûs.

Philipp. 11. *Quos ego orno? nempe eos, qui ipsi sunt ornamenta Reip.*

Pro M. Marcel. *Ceteros quidem omnes victores jamntè aequitate & misericordia viceras; hodiernâ die te ipsum vicisti... ipsam Victoriâ vicisse videris, cum ea ipsa, que illa erat adeptâ, victis remisisti. Rectè igitur invictus es, à quo etiam Victoriâ ipsius conditio visque devicta est.*

Terent. *Homo sum; humani nihil à me alienum puto.*

DE

GENERE ET FORMA.

Questio 1. Quid Genus & Forma?

R. Genus est quoddam totum, plures continens sub se partes, communiōne quadam inter se similes,

les, specie tamen differentes. Sic Virtus genus est, quia sub se continet tanquam partes, Prudentiam, Justitiam, Fortitudinem, & Temperantiam; quæ sunt in eo quidem similes, quòd earum quælibet sit virtus; differunt tamen, quia diversa est earum natura virtutum.

Sic animal est genus, quod sub se continet canes, equos aliásque brutorum species, quæ licet in eo sint similes, quòd singulæ sint animal, differunt tamen in eo, quòd diversa sit istorum animalium natura.

Forma dicitur pars generi subjecta, sive id, quod sub genere continetur. Sic equus continetur sub nomine communi, animal: prudentia sub nomine communi, virtus: Hinc virtus & animal sunt genus; equus & prudentia sunt forma.

Questio 2. Quomodò fit argumentum à Genere & Forma?

R. 1. Argumentum à genere fit, ostendendo, id, quod generi convenit, etiam convenire formæ, seu parti generi subjectæ: ut, *Virtutis Laus in actione consistit, ergo etiam Laus prudentiæ in actione consistit.* Item nulli vitio obnoxius est, ergo nec avaritiæ aut ebrietati.

Ratio est; quia quidquid generi tribuitur aut negatur, id pariter iis, quæ sub genere continentur, tribuitur aut negatur.

R. 2. à Forma sic argumentaberis: Amat justitiam, ergo virtutem; odit avaritiam, ergo odit aliquod vitium.

Cicero in oratione pro Milone ducit argumentum à genere, ac probat, licere aliquando, occidere prævum hominem; ex quo infert, quòd etiam licuerit Miloni occidere insidiatorem Clodium.

Quid

Quid comitatus nostri, quid gladii volunt? quos habere certe non liceret, si uti illis nullo pacto liceret. Est enim hac non scripta, sed nata lex &c.

Et pro Archia Poëta, Poësin ac Poëtas universè laudat, sit igitur sanctum apud vos humanissimos homines hoc Poëta nomen, quod nulla unquam barbaria violavit &c. In eaque thesi, seu communi Poëtis omnibus laude, magnam orationis bellissimæ partem consumit, ac tandem descendit ad Laudes Archiæ Poëtæ.

D E SIMILITUDINE.

Questio. Quid similitudo?

R. Est, cum traducimus ad rem quampiam aliquid, ex re dispari, simile: sive, est duarum vel plurium rerum, in aliqua ratione, convenientia: sic Consul Urbis & Gubernator Navis, sunt duo, quæ in ratione gubernandi conveniunt.

Et si parum est similitudini roboris ad probandum, maximè tamen ad rem explicandam valet, mirificèque delectat. Habes illustria apud Tullium exempla.

Phil. 8. In corpore si ejusmodi est, quod reliquo corpori noceat, uri ac secari patimur membrorum aliquod potius, quàm totum corpus intereat: sic in reipublicæ corpore ut totum salvum sit, quidquid est pestiferum amputatur.

Pro Cluentio. Ut Mare, quod naturâ suâ tranquillum sit, ventorum vi agitur ac perturbatur, sic & populus Rom. suâ sponte placatus, hominum seditiosorum vocibus, ac violentissimis tempestatibus concitatur.

Philip. 4. Faciam igitur, ut Imperatores institutâ acie solent; quæ nunquam paratissimos milites ad præliandum videant, ut eos tamen adhortentur; sic ego vos ardentibus & erectis ad libertatem recuperandam exhortabor.

Pro Comædo. Ut ignis in aquam coniectus continuè
 restinguitur, & refrigeratur, sic referens falsum crimen in
 purissimam & castissimam vitam collatum statim concidit
 & extinguitur. Observa ex qualibet locutione metapho-
 rica mox aptam similitudinem deprehendi v. g. Ho-
 minem nimis liberum, *effrenem* vocamus; ob istius-
 modi hominis cum equo indomito & effræni similitu-
 dinem. Et sic de cæteris metaphoris.

*casta vita dicens non potest argui per
 crimen.*

D E

DISSIMILITUDINE.

Questio. Quid est Dissimilitudo?
 Est duarum vel plurium rerum, in aliqua
 ratione, disconvenientia. Sic lupus & agnus; Juris-
 peritus & Belli-Dux; Christi affecta & Barbarus scythæ;
 in moribus & studiis disconveniunt: Argumentum sic
 formabis: Barbari scythæ se suos in hospites gerunt
 crudeliter: igitur nos decet in eisdem humanos esse.
 Item: Si Barbarorum est, in diem vivere, nostra con-
 silia sempiternum spectare debent.

Cicero orat. pro Muræna per dissimilitudinem pro-
 bat, Murænam belli Imperatorem Sulpicio Juriscon-
 sulto præferendum esse.

Quis potest dubitari, quin ad consulatum adipiscendum
 multo plus asserat dignitatis, Rei Militaris quam Juris
 Civilis gloria? vigilas tu de nocte, ut tuis consultoribus
 respondeas: ille, sed, quod intendit, maturè cum exer-
 citu perveniat: te Gallorum, illum buccina cantus ex-
 suscitât: tu actionem instruis, ille aciem instruit: tu ca-
 ves, ne tui Consultores, ille ne Urbes aut Castra capian-
 tur: ille tenet & scit, ut hostium copia; tu, ut aque plu-
 via arceant, &c.

D E

DE

CONTRARIIS.

Contraria vocantur, quæ in eodem subjecto ve esse non possunt, vel si fuerint, necessariò inter se pugnant. Sunt autem quatuor contrariorum genera; *Adversa, Privantia, Relata & Negantia.*

Questio 1. Quid sunt Adversa?

R. Sunt ea, quæ maximè inter se distant, & ab eodem subjecto se expellunt, talia sunt Bellum & pax, virtus & vitium, sapientia & stultitia.

Ab adversis sic ducitur argumentum: odiosum est bellum, ergo pax expectanda. Sequenda virtus; igitur vitium fugiendum.

Cic. in Top. Si stultitiam fugimus? sapientiam sequamur; & bonitatem, si malitiam.

Cicero Catil. Ex hac parte pudor pugnat, illinc petulantia: hinc pudicitia, illinc stuprum: hinc fides, illinc fraudatio &c. Postremò copia cum egestate, bona & aitia cum perdita, mens sana cum amentia, bona demique spes cum omnium rerum desperatione configit.

Et oratione pro Cælio de Catilina sic loquitur: Neque ego unquam fuisse tale monstrum in terris unum puto, tam ex contrariis diversisque inter se pugnantibus natura studiis cupiditatibusque conflatum. Quis clarioribus viris quodam tempore iucundior? quis turpioribus conjunctior? quis civis meliorum partium aliquando? quis terrior hostis huic civitati? quis in voluptatibus inquinatior? quis in laboribus patientior? quis in rapacitate avarior? quis in largitione effusior.

Quæ-

Questio 2. Quid Privantia?

R. Sunt res & privatio rei. Ut, vita & mors, visus & cæcitas, silentium & loquela, lux & tenebræ. Mors enim est privatio vitæ, cæcitas visûs, tenebræ lucis, silentium loquelæ.

Ab his sic argumentaberis. Vita misera est, igitur mors optanda: lux jucunditatem parit, igitur tenebræ tristitiam. Visus innumera affert pericula, igitur cæcitas securior.

Cicero Catil. 1. *Quid est Catilina! ecquid attendis? ecquid animadvertis eorum silentium? patiuntur; tacent. Quid exspectas auctoritatem loquentium, quorum voluntatem tacitorum perspicias?*

Pro Milone. *Ejus igitur mortis sedetis ultores, cujus vitam, si putetis per vos restitui posse, nolitis.*

Questio 3. Quid Relata?

R. Sunt ea, quæ inter se conferuntur, ita ut unum sine altero intelligi non possit.

Talia sunt, datum & acceptum, discere & docere, pater & filius, dux & miles &c.

Argumentum. Si discere est honestum, ergo & docere. Et Cicero pro Marc. *Ex quo profectò intelligis, quanta in dato beneficio sit laus, cum in accepto tanta sit gloria.*

Questio 4. Quid sunt Negantia?

R. Sunt ea, quorum unum negat alterum; ut, probus & improbus, sapiens & insipiens, dives & inops &c. Unde rectè sic concludes; si probus est, quo pacto improbitatem istam exercere potuit? Dives est, igitur pauperi furatus non est.

Cicero ad Heren. *Quaro igitur unde iste tam pecuniosus jactus sit? amplum patrimonium relictum est? at pa-*

tris bona vanierunt. Hereditas aliqua obvenit & à necessariis omnibus exheredatus est.

Cicero orat. pro Cælio probat, Eloquentiam & labores quotidianos Cælii cum amorum blandimentis stare non posse.

Atqui scitote, eas cupiditates, quæ obijciuntur Cælio, atque hæc studia, non facile in eodem homine esse posse: fieri enim non potest, ut animus libidini deditus, hoc, quidquid est, quod nos facimus, in dicendo non modò & agendo, verùm etiam cogitando possit sustinere. An hic, si se isti vita dedisset, consularem hominem admodum adolescens in iudicium vocavisset? hic si laborem fugeret, si obstrictus voluptatibus teneretur, in hac acie quotidie versaretur?

D E

ADJUNCTIS.

Questio. Quid sunt adjuncta, & quomodò ab his ducitur argumentum?

R. Adjuncta sunt ea, quæ cum re sunt conjuncta, ut, Genus, Natio, Patria, Ætas, Educatio, Fortuna, Occasio, Locus, Tempus, & alia, quæ rem circumstant, & vulgo circumstantiæ dicuntur.

Adjuncta rei præcipua sequenti versiculo continentur:

Quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodò, quando. Quis personam indicat, à qua res gesta est: Quid ipsam rem. Ubi locum, in quo gesta: quibus auxiliis, arma, instrumenta, adjutores rei gestæ. Cur causas, consilia: *Quomodò* modum exprimit: *Quando* tempus notat.

Argumentum ab adjunctis sic facies: vesperi visus est,

est cum gladio, in loco, ubi cædes facta est, ergo cædem fecisse meritò creditur.

Est incredibili virtute præditus; non ergo fædus violavit. Cicero orat. pro Milone, probat ab adjunctis, non Milonem Clodio, sed Clodium Miloni insidias struxisse. Si hæc non gesta audiretis, sed picta videretis, tamen appareret, uter esset insidiator, uter nihil cogitaret mali, cum alter (Milo) veheretur in Rheda penulatus, unâ sederet uxor. Quid horum non impeditißimum? vestitus? an vehiculum? an Comes? quid minus promptum ad pugnam, cum penulâ irretitus, Rhedâ impeditus, uxore pene constrictus esset. Videte nunc illum, primùm egredientem è villa subitò; cur vesperi? quid necesse est? quî convenit, præsertim id temporis? Nunc iter expediti Latronis (Clodii) cum Milonis impedimentis comparate. Semper ille antea cum uxore, tum sine ea: nunquam non in rheda; tum in equo: Comites Graculi, quocunque ibat; tum nugarum in Comitatu nihil &c. Cur igitur victus est? (Clodius) quia non semper viator à latrone; nonnunquam etiam latro à viatore occiditur.

Potens est iste locus ad probandum, & ad amplificandum fertilissimus: unde in rebus per adjuncta deducendis multùm se tyro exerceat. Exemplum cape Aliud.

Judas prodidit Christum.

Illius Propositionis hæc Adjuncta sunt. Quis prodidit? Quem, Quibus, & Cur prodidit? Quibus auxilium, Quomodò, Ubi, & Quando prodidit?

B

(Quis)

(*Quis*) Immanis ille furcifer ac latro retrum illud horribilèque hominis monstrum, ex omni scelere concretum, ex omni coagulatum malitia, vilissimus ille, detestabilis que servus, homuncio, transfuga; (*Quem*) Ducem, Dominum ac Deum suum, omnis sanctimoniam fontem, omnis thesaurum sapientiam, hujus universitatis Effectorem, summumque arbitrum; (*Ubi*) ni horto divinis dudum ipsius vestigiis, precibus ac lachrymis, nunc etiam fuso humi sanguine, recens consecrato; (*Quando*) hac eadem nocte, quam post celebratam cum illo cenam lutulentos ejus pedes Christus ipse abluerat, & exterserat, (*Cur*) cæstro avaritiæ percirus, turpissima pecuniæ cupiditate stimulatus & incensus, (*Quomodo*) non aperta vi, sed dolo irruens, non denuntians palam bellum, sed pacem simulans, ficta salutatione, pestilenti complexu, atroci osculo; (*Quibus*) nefandæ carnificum cohorti, quibus erat, & infensissimis inimicis, ejus vitæ jam diu insidiantibus, per inauditam execrabilè que perfidiam vincendum, excruciantum, ac contrucidandum objecit.

DE
ANTECEDENTIBUS
ET
CONSEQUENTIBUS.

A *Antecedentia* sunt ea, quæ sic antecedunt *Consequentia*, ut cum ipsis *necessariò* cohæreant, quâ ratione ab adjunctis distinguuntur.

Ab his sic argumentamur: ortus est sol, igitur dies est; sol enim necessariò diem antecedit.

Consequentia sunt, quæ rem necessariò consequuntur, ut, dies est, igitur ortus sol est. Cicatricem habet, ergo olim accepit plagam: cicatrix enim necessariò consequitur plagam, dies ortum solem. Quanquam adverte, quædam dici etiam antecedentia, quæ probabiliter tantum cum re conjunguntur, tuncque pariter consecutio est tantum probabilis.

Cicero orat. pro Muræna ab antecedentibus egregiè probat, Murænam saltatorem non fuisse, quia in eo non reperiuntur ea, quæ saltationem antecedunt; qualia sunt Intemperantia, Convivia, Deliciæ, &c.

Et Philip. 7. ostendit, Antonium urbe recipiendum non esse, propter mala, quæ ingressum ejus consequentur.

DE

REPUGNANTIBUS.

Repugnancia dicuntur, quæ neque certâ lege, neque numero inter se dissident: quâ ratione à contrariis atque dissimilibus discernuntur.

Unde repugnancia inter se quidem contraria non sunt, sunt tamen talia, ut, de quo unum affirmatur, alterum repugnet affirmari.

Exempli causa: amare & odisse contraria sunt; at amare & nocere ei, quem amas, repugnancia sunt.

Argumentum ex hoc loco hunc in modum instruitur; amat illum, ergo illi non nocuit, nec læsit, nec convitiis insectatus est illum.

CAUSIS.

Questio 1. Quid & quotuplex est Causa?

R. Causa est, quæ sua vi efficit id, cuius est causa. Ut, vulnus est causa mortis; cruditas morbi; ignis, ardoris.

Sunt autem quatuor causarum genera: Efficiens, Materialis, Formalis, Finalis.

Causa Efficiens est id, à quo res habet, ut existat. Ita Sol est causa diei, artifex Domûs.

Causa Materialis est id, in quo aut ex quo aliquid fit. Ut ex ære statua, ex parietibus domus.

Causa Formalis est forma, per quam res est id, quod est, & à rebus aliis distinguitur. Sic anima est causa formalis hominis, quia est forma, per quam homo est homo & per quam ab aliis rebus distinguitur.

Causa Finalis est, cuius gratiâ aliquid fit. Sic causa finalis domûs est ejus usus; belli, pax; hominis, beata vita.

*quando ex rebus. causa efficiens
essentia probatur.*

Q. 2. Quomodo ducitur argumentum à causa efficiente?

R. Mundus à Deo creatus est, ergo est opus numeris omnibus absolutum.

Cicero de senectute ostendit, voluptatem esse fugiendam veluti causam efficientem malorum omnium.

Accipite optimi adolescentes veterem orationem Archia Tarentini, magni imprimis & præclari viri. Nullam capitaliorem pestem quam corporis voluptatem hominibus dicebat à natura datam.

Hinc

Hinc patriæ proditiones; hinc rerum publ. everfiones; hinc clandestina cum hostibus confilia nafci dicebat; nullum denique scelus, nullum magnum facinus, ad quod fufcipiendum non libido voluptatis impelleret: cùmque homini five natura, five Deus nihil mente præftabilius dediffet, huic divino muneri ac dono nihil tam efle inimicum, quàm voluptatem. Nec enim, dominante libidine, temperantia locum efle omnino, nec in voluptatis regno virtutem poffe confiftere.

Questio. 3. Quomodò argumentum ducitur à
Causa Materiali?

R. Hunc in modum: corpus hominis mortale est, ab ejus igitur focietate & contagione immortalis animus avocandus est.

Cicero Verrina 6. exaggerat furta Verris à causâ materiali candelabrorum &c. quæ rapuerat. Candelabrum è gemmis clariffimis, opere mirabili perfectum, non pauca etiam pocula ex auro, quæ, ut mos est regius, gemmis erant diftincta. Erat autem Vas vinarium ex una gemma prægrandi, cum manubrio aureo &c.

Questio 4. Quomodò à causa formali & final
fit argumentatio?

R. à causa formali fic argumentare: animus hominis est immortalis, igitur homo ad æternitatem beatæ vitæ debet aspirare:

A finali: Homo factus est ad contemplan- dum, non ei goad pafsum. Item, homo natus est ad æternam beatitudinem, non debet igitur voluptates & caduca bona confectari.

Cicero orat. pro sexto o probat, ex immortalitate

tate animi, mortem sibi non fuisse timendam.

Tam eram rudis? tam ignarus rerum? tam expertus consilii aut ingenii? nihil ipse legendo, quærendoque cognoveram? nesciebam vitæ brevem esse cursum, gloria sempiternum? cum esset omnibus definita mors, optandum esse, ut vita, quæ necessitati deberetur, patriæ potius donata, quam reservata naturæ videretur? Nesciebam, inter sapientissimos homines hanc contentionem fuisse, ut alii dicerent, hominum animos sensûsque morte restringi; alii autem, tum maxime mentes sapientum ac fortissimorum virorum, cum à corpore excessissent, sentire ac vigere? quorum alterum fugiendum non esse, carere sensu: alterum etiam optandum, meliorem esse sensu.

Et orat. pro Roscio ostendit Roscium non fuisse patris occisorem, quòd nullum occisionis propositum finem habere potuerit.

DE EFFECTIS.

Questio. Quid sunt Effecta?
R. Sunt ea, quæ sunt orta de causis: sicut autem causarum, ita & effectorum quatuor sunt genera.

Effectus causa efficientis est id, quod ab illa efficitur. Sic imago est effectus Pictoris, qui illam effecit.

Effectus causa materialis est id, quod ex materia fit: sic statua est effectus æris vel ligni, ex quo facta est statua.

Effectus causa formalis est illa denominatio, quam dat causa formalis: V. G. effectus animæ rationalis est, denominare hominem rationalem. *Effe-*

Effectus cause finalis est, quidquid ad obtinendum finem adhibetur. Ut, labor & virtutum exercitatio sunt effectus finalis æternæ beatitudinis.

Argumentum ab Effectis validissimum est, & Ciceroni frequentissimum.

Orat. pro Muræna commendat militarem virtutem per effectuum congeriem.

Hæc nomen Populo Romano, hæc huic urbi æternam gloriam peperit; hæc orbem terrarum parere huic imperio coëgit. Omnes urbanae res, omnia hæc nostra præclara studia, & hæc forensis laus & industria latent in tutela ac præsidio bellicæ virtutis: simul atque increpuit suspicio tumultus, artes illico nostræ conticescunt.

L. I. de Oratore, Eloquentiam ab effectis describit.

Neque verò mihi quidquam præstabilius videtur, quàm posse dicendo tenere hominum cætus, mentes alligere, voluntates impellere, quò velis; unde velis deducere. Hæc una res in omni libero populo maximèque in pacatis tranquillisque civitatibus præcipuè semper floruit, semperque dominata est. Quid tam porro regium, tam liberale, tam munificum, quàm open ferre supplicibus, excitare afflictos, dare salutem, liberare periculis, retinere homines in civitate? &c.

D E C O M P A R A T I O N E.

Questio I. Quid & quotuplex Comparatio?
 R. Comparatio est duarum vel plurium inter se collatio. Estque hæc triplex; videlicet majoris cum minore, minoris cum majore, Paris cum Pari.

Unde triplex oritur argumentatio, nimirum à majore ad minus, à minore ad majus, & à pari.

Questio 2. Quomodò fit argumentum à majore ad minus?

R. Cum contendimus, quòd id, quod in re majori valet; valeat in minori; ut: Gigantem vicit; igitur & Pigmæum superabit. *O passi graviora! dabit Deus his quoque finem. Virg.*

Cic. in Ant. *Quid faceres domi tua, cum aliena tam sis insolens.*

Terent. *Quem feret, si parentem non fert suum?*
Cicero pro Roscio Amer. probat, mirum non esse, quòd Sylla non omnia adverterit, cum id ne Jupiter quidem possit.

Quid miramur, Lucium Syllam, cum solus Remp. gereret, Imperiique Majestatem, quam armis receperat, aliqua animadvertere non potuisse? nisi hoc mirum est, quod vis divina assequi non possit, si id mens humana adepta non sit.

Et pro Muræna. *Noli tam esse injustus, ut, cum tui fontes vel inimicis tuis pateant, nostros rivulos etiam amicis putes clausos esse oportere.*

Questio 3. Quomodò fit argumentatio à minore ad majus?

R. Quando ex affirmatione rei minus probabilis concluditur magis probabile, ut, si hostilis exercitus à duabus legionibus vinci potuerit, multò magis à quatuor superari poterit.

Item, Martyres pro Christo sanguinem effuderunt, nos pro eodem levem contumeliam ferre detrectabimus? illi verbera gulerunt, nos verba non feremus? Cice-

Cicero Act. 2. in Verrem. *Quid est, quaeso Metelle! judicium corrumpere, si hoc non est? quid faceres pro homine innocente & propinquo, cum propter hominem perditissimum atque alienissimum de officio ac dignitate discedis?*

Pro Archia Poëta: *Bestia saepe immanes cantu flectuntur atque consistunt; vos instituti rebus optimis non Poëtarum carminibus moveamini?*

Pro Lege Manil. *Majores vestri saepe, mercatoribus ac navigatoribus injuriosius tractatis, bella gesserunt; vos, tot civium Romanorum millibus uno nuntio atque uno tempore necatis, quo tandem animo esse debetis?*

Questio 4. *Quomodo fit Argumentatio à pari.*
 R. *Quando pariter probabile ex pariter probabili concluditur: ut, Beati omnes innocentia vitæ & laborum tolerantia ad gloriam æternam pervenerunt; ergo & nos iisdem gradibus oportet ad eandem gloriam ascendere.*

Cicero pro Sylla. *Neque verò quid mihi irascaris, intelligere possum. Si, quòd eum defendo, quem tu accusas, cur tibi quoque non succenses, qui accusas eum, quem ego defendo? inimicum, inquis, accuso meum: & amicum ego defendo meum.*

PARADIGMA.

Quo ostenditur, ex omnibus locis intrinsecis erui facile argumenta posse, quibus Orator unam eandemque sententiam probet ac stabiliat.

Sit Justitia commendanda.

Locus à definitione segetem uberem dicendi suppeditabit.

ditabit. V. G. Justitia est Regnorum moderatrix, expultrix scelerum, virtutum conciliatrix, pacis alumna, concordiae parens.

Enumeratio partium subjiciet singulos regni ordines, quibus Justitia prodest: nimirum Regibus ad dignitatem, Nobilibus ad splendorem, Civibus ad concordiam, Populis ad mutuam societatem, improbis ad frænum, omnibus ad felicitatem.

Notatio nominis hæc est; Justitia dicitur, quòd suum cuique jus tribuat.

Conjugata. Qui justitiâ præditus est, justus dicitur, justèque temp. administrat.

Causa. Deum Authorem habet justitia, cui similem facit hominem.

Effecta. Pax, tranquillitas civium, pietas, religionis cultus, vitiorum extinctio, procreatio virtutum multaque alia bona à justitia proficiscuntur.

Adjuncta sunt ea, quæ cum juris prudentia individuum habent Societatem, ut, studia Philosophiæ, Historiarum, Legum, Exemplorum & tota antiquitatis peritia.

Repugnantia. Quomodò fieri potest, ut vir legum scientiâ præditus, otio, vitæ molliori, aliisque vitiis obnoxius sit?

Similitudo. Justitia inter virtutes solis instar obtinet: atque ut solis præsentia nimbos dissipat, ita justitia pacem rebus pub. conciliat.

Dissimilitudo. Ut gentes, quibus justitia non illuxit, feram traducunt & agrestem vitam, ita qui illam præcipuo studio colunt, cæteris humanitate præstant.

Comparatio. Si fortitudo, prudentia, cæteræque virtutes laudibus dignæ sunt, quòd privato cujusque bono consulant; quid justitia, quæ omnium utilitatibus prospicit?

Contraria. Juris prudentia hominum socordiam excutit, tollit literarum contemptum; Justitia verò scelera, dolos, fraudes, rapinas expellit; nonne ergo utraque laudanda est?

De cæteris idem esto judicium. *Lejay.*

ARTICULUS II. DE LOCIS EXTRINSECIS.

Loci extrinseci, ex quibus argumenta remota petuntur, sunt sex: Præjudicia, Fama, Tormenta, Tabulæ, Jusjurandum, Testes.

Questio I. Quid sunt Præjudicia?

R. Sunt Senatûs consulta seu decreta jam antè facta, quibus orator utitur ad similem causam simili modo definiendam. Superioribus enim Judiciis, si rectè instituta sunt, debent posteriora conformari.

Cicero Milonem defendit ex hoc loco Rhetorico.

Negant intueri lucem fas esse ei, qui à se hominem occisum esse fateatur. In qua tandem urbe hoc homines stultissimi disputant? nempe in ea, quæ primum judicium de capite vidit Horatii, fortissimi viri, qui populi Rom. comitiis liberatus est, cum sua manu sororem esse interfectam fateretur.

Ali-

Aliquando Præjudicium sumitur latius pro quacunq̄ue contrariâ opinione, quæ jam animis Auditorum vel Judicum insedit. Hæc initio orationis evellenda est, ne benevolentiam, attentionem, aut docilitatem Judicum impediât.

Cicero pro Cluentio. *Quamobrem à vobis, Judices! antequam de ipsa causa dicere incipio; hæc postulo: primum, id quod æquissimum est, ut nequid præjudicati afferatis: etenim non modò authoritatem, sed etiam nomen Judicum amittemus, nisi hic ex ipsis causis judicabimus: Deinde si quam opinionem jam vestris mentibus comprehendistis, si eam ratio convellet, si oratio labefactabit, si denique veritas extorquebit, ne repugnetis, eamque animis vestris aut libentibus aut æquis remittatis.*

Questio 2. Quid Fama?

2. Est testimonium multitudinis; sive est sermo sine ullo certo authore dispersus.

Quod à fama debile petatur argumentum, ostendit Cicero:

Orat. pro Cælio. *At fuit fama: quoruscunque istam effugere potest in tam maledica civitate?*

Pro Plancio: *Illud unum vos magnopere oro atque obsecro, ne fictis auditionibus, ne disseminato dispersoque sermoni fortunas innocentium subjiçendas putetis. Nihil tam volucre, quam maledictum: nihil facilius emittitur, nihil latius dissipatur.*

Econtra ad confirmandam famæ authoritatem valet illud Plinii junioris in Panegyrico Trajani. *Cæsar! tales nos crade, qualis fama cujusque est: huic aures, huic oculos intende: ne respicias clandestinas existimationes, nullisque magis, quam audientibus,*
insi-

insidiantes susurros : Melius omnibus, quam singulis creditur singuli enim decipere & decipi possunt ; nemo omnes, neminem omnes fefellerunt.

Questio 3. Quid Tormenta, seu Quæstio?

R. Est cruciatus, quo reus ad Confessionem sceleris adigitur.

De hoc Cicero in topicis ita loquitur :

Facit necessitas fidem, quæ cum à corporibus, tum ab animis nascitur. Nam à verberibus, tormentis, igni fatigati quæ dicunt, ea videtur veritas ipsa dicere.

Longè alia Cicero pro Sylla. Illa tormenta gubernat dolor ; moderatur natura cuiusque tum animi tum corporis : Regit quasitor, flectit libido, corrumpit spes, infirmat metus, ut in tot rerum angustiis nihil veritatis loci relinquatur.

Et L. partit. Dolorem fugientes multi in dolore ementiti persepe sunt, morique maluerunt falsum faciendo, quàm insiciando dolere.

Questio 4. Quid per Tabulas intelligitur?

R. Leges publicæ, quibus orator vel ad causam suam confirmandam, vel ad adversarium refellendum utitur.

Cicero pro Milone. Quòd si duodecim tabulæ nocturnum furem quoquo modo ; diurnum autem si se telo defenderit, interfici impunè voluerunt, quis est, qui quoquo modo interfectus sit, puniendum putet, cum videat aliquando gladium nobis ad occidendum hominem ab ipsis porrigi legibus ?

Questio 5. Quid Jusjurandum?

R. Est, cum aliquid, quasi Deo teste, affirmatur vel negatur.

De hoc Cicero L. 3. de Offic. *Nullum vinculum ad astringendam fidem, jurejurando, majores arctius esse volue-*

voluerunt; id indicant leges in 12. tabulis; indicant sacra, indicant fœdera, quibus etiam cum hoste devincitur fides.

Econtra pro Comædo sic loquitur: *Qui mentiri solet, pejerare consuevit: quem ego, ut pejeret, exorare facile potero.*

Questio 6. Quid Testes?

R. Nomine testium veniunt omnes ii, qui voce aut scripto de re, quæ controvertitur, testimonium ferunt. Hi ab oratore vel allegandi sunt, vel etiam confutandi. Utrumque Cicero præstat variis in orationibus.

CAPUT II.

DE AMPLIFICATIONIBUS ET AFFECTIBUS.

Postquam actum est, de argumentis, per quæ fidem faciat orator ac periuadeat; agendum pariter erit de concitandis affectibus, & permovendis hominum animis, quod rerum amplificatione fit. *Est autem amplificatio gravior quedam affirmatio, quæ motu animorum conciliet in dicendo fidem. De hac primò, dein de Affectibus.*

ARTICULUS I.

DE AMPLIFICATIONE RERUM.

Rerum Amplificatio sumitur ex iisdem locis Rhetoricis, quibus illa, quæ dicta sunt ad

ad fidem faciendam : Maximè tamen valent definitiones conglobatæ , consequentium frequentatio , dissimilium & inter se pugnantium rerum conflictus & alia quædam , de quibus modò dicetur.

Questio 1. Quomodò fit Amplificatio à Definitionibus conglobatis ?

R. Cùm ejusdem rei variæ definitiones in unum locum congeruntur & quasi conglobantur , unde & alio nomine , congeries definitionum vocatur hic locus.

Adverte autem , rarò ab oratoribus adhiberi definitiones , quæ fiunt per genus & formam ; sed , per causas , effecta , similia , dissimilia , contraria &c.

Cicero orat. pro Milone non satis habens dixisse , à Clodio incensam esse curiam , adjecit definitiones curiæ plurimas , ut motum in animis judicum excitet. *Curiam incendit , quo quid miserius , quid acerbius , quid luctuosius vidimus ? Templum Sanctitatis , amplitudinis , mentis , consilii publici ; caput Urbis , aram sociorum , portum omnium gentium , sedem ab universo populo Romano concessam uni ordini , inflammari , excindi , funestari.*

Orat. pro Sextio. *Ignari , quid gravitas , quid integritas , quid denique virtus valeret : qua in tempestate seva , quieta est , & lucet in tenebris ; & pulsa loco manet tamen atque hæret in patria , splendetque per se semper , nec alienis unquam sordibus obsolescit.*

Solent ejusmodi definitiones conglobatæ adhiberi , cùm incalescit oratio , ad amplificandum ea , quæ bene vel malè gesta sunt.

Aliæ Definitiones Conglobatæ.

Definitio Invidia.

PER CONTRARIA.

Invidia, malum genitum à bono; caligo est à splendore oriens, à pulchritudine nata deformitas; à risu lachryma fluens; Rivus est fellis à fonte mellis promanans, proprius ab aliena lætitia dolor. Candid.

Definitio bonæ Conscientiæ.

PER SIMILIA.

Diceret illam esse mare quoddam pacatum semper ac tranquillum, à quo inordinatæ mentis tempestates longiùs exulant; agrum fertilem, suavissimis virtutum omnium floribus ubique confutum; claram domum ac splendidam, in qua nihil non ornatum; ubi confusio rerum nulla, nulli tumultus, nullæ agitationes; sed quies secura, pax summa atque æterna tranquillitas felicissimum domicilium defixere. Lejay.

Definitio Modestiæ.

PER EFFECTA.

Est illa virtus, quæ linguam frænat, ne petulantius quid audeat: quæ vultum componit & oculos, ne quid superbum aut lubricum præ se ferant: quæ risum moderatur, ne sit effusus nimis & procax; atque ut uno verbo omnia complectar, Modestiæ virtus est, quæ hominem ad urbanitatem, decorem, humanitatemque totum fingit ac componit.

Questio 2. Quomodo fit Amplificatio à consequentium frequentatione?

R. Cum ea, quæ rem quampiam mala aut bona consequuntur, exponimus.

ut si adversus authorem belli faciendi, enumeres mala, quæ bellum sequi solent: nempe exhaustum erarium, proculcatas segetes, incensas villas, eversa moenia, direpta templa, confusa divina humanaque omnia.

Aut si suasurus pacem enumeres bona, pacem consecutura; ut securitatem viarum, tranquillitatem urbium, quietem populorum, florem mercimoniorum, opum abundantiam &c.

Cicero pro Muræna. Sed quid tandem fiet, si hæc elapsa de manibus nostris, in eum annum, qui consequitur, redundarint? illa pestis immanis Catiline prorumpet, quæ poterit; jam populo Romano minatur: in agros suburbanos repente advolabit: versabitur in castris furor, in Curia timor, in foro conjuratio, in campo exercitus, in agris vastitas, omni autem in sede ac loco ferrum flammamque metuemus.

4tâ Catilin. Videor mihi hanc urbem videre lucem orbis terrarum atque arcem omnium gentium subito uno incendio concidentem: cerno animo sepultam Patriam, miseros atque insepultos acervos civium; versatur mihi ante oculos aspectus Cethegi & furor in vestra cade bacchantis.

Amplificationes aliæ à consequentium frequentatione.

Tristis est Solis Occasus.

Cerne, ut occidente die, quasi natura omnis esset extincta sepultaque tenebris, amicitur veste fune-

C

nebris

nebrī mundus : ut accensa micant toto aethere funesta
 faces : ut calum , quod mane prae latitia colliquesce-
 at in rorem melleum , serò solvitur in noxium fletum :
 ut evanescit orbis pulchritudo ; ut obsolescit splendor
 urbium camporumque amantitas ac florum decor : ut
 cuncta triste silentium tenet , dum solae noctuae , soli
 bubones ac rana infestent omnia cantu ferali. &c.
 Candid.

A L I T E R. 220762

SI Sol luminum moderator deficeret , rerum si-
 mul omnium moderatio interiret. E medio
 tolleretur aureus ordo : una confusio regnaret :
 in luctu , in tenebris jacerent omnia. Vinetorum
 pulchritudo & dignitas defloresceret , herbarum
 florumque ridens pictura sordesceret : hominis
 ipsius vita inter ancipites librata periculorum aleas
 ærumnosissimè luctaretur. Quid enim ? Pelago
 te committeres ? te fluctus irati maris absorberent.
 Terram pedibus peragrare ? præceps rueres in fo-
 veam & interitum. *Palat. Eloq.*

Questio 3. Quomodo fit Amplificatio à rerum
 dissimilium & inter se pugnantium conflictu?
 R. Cùm plura argumenta à dissimilibus & inter
 se pugnantibus rebus coacervantur.

Ex hoc loco sumpta est elegans illa Ciceronis
 amplificatio. *Philip. 2. At quam multos dies in ea
 villa turpissimè es perbacchatus ? ab horâ tertiâ bibe-
 batur , ludebatur , vomebatur. O recta ipsa misera !
 quàm à Dispari Domino ! quanquam quomodo iste Domi-
 nus ? sed tamen quàm à dispari tenebantur ! Studio-
 rum enim suorum Marcus Varro voluit esse illud , non
 libidinum diversorium. Quae in illâ villâ antea dice-
 bantur ? quae cogitabantur ? quae literis mandaban-*

tur & jura populi Romani, monumenta majorum, omnis sapientia ratio, omnisque doctrina: At verò te inquilino (non enim Domino) personabant omnia vocibus ebriorum, natabant pavimenta vino, madebant parietes, ingenui pueri &c.

In Catil. 2. O bellum magnopere pertimescendum, cum sit habiturus Catilina Scortorum cohortem pratorianam. Instruite nunc contra has tam præclaras Catilinae copias vestra præsidia, vestrosque exercitus: ac præmiùm gladiatori illi confecto ac saucio Consules Imperatoresque vestros opponite. Deinde contra illam naufragorum ejectionem ac debilitatam manum, florem totius Italiae ac robur educite. Neque verò ceteras copias, ornamenta, præsidia vestra cum illius latronis inopia atque egestate debeo conferre.

Pro domo sua. Quæso & hominem cum homine & tempus cum tempore, & rem cum re comparate, ille erat summâ modestiâ & gravitate censor; hic Tribunus Plebis scelere & audaciâ singulari &c.

Questio 4. Quomodò fit amplificatio à contrariarum rerum pugna?

R. Cum eadem res per multas Antitheses exaggeratur.

Cicero in Antonium: Tam autem eras extors, ut tota in oratione tecum ipse pugnares; ut non modò non coherentia inter se diceres, sed maximè disjuncta atque contraria; ut non tanta mecum, quanta tecum tibi esset contentio. Virricum tuum in tanto scelere esse fatebâre; pœnâ affectum querebâre. Ita quod propriè meum est, laudasti, quod totius Senatûs, reprehendisti.

Et in Catilinam. Hoc verò quis ferre possit, inertes homines fortissimis insidiari, stultissimos prudentissimis

tissimis, ebriosos sobrius, dormientes vigilantibus?

Et in Pisonem: Qui latrones igitur, siquidem vos Consules? qui pradones, qui hostes, qui proditores, qui Tyranni nominabuntur? Magnum nomen est, magna Majestas Consulis: non capiunt angustia pectoris tui: non recipit levitas ista, non egestas animi, non infirmitas ingenii sustinet; non insolentia rerum secundarum tantam personam, tam gravem, tam severam.

Pro Milone. Hiccine vir patriæ natus, usquam nisi in patria morietur? aut si fortè pro patria, hujus vos animi monumenta retinebitis, corporis in Italia nullum sepulchrum esse patiemini? hunc suam quisquam sententiã ex hac urbe expellet, quem omnes urbes expulsum à vobis ad se vocabunt?

Questio 5. Quomodò fit Amplificatio per adjunctorum congeriem?

R. Cùm plures ejusdem rei circumstantiæ ad rem augendam minuendamve congeruntur. Continentur illæ vulgari hoc versa: *Quis, Quid, Ubi, Quibus auxiliis, Cur, Quomodo, Quando.*

Ex hoc loco Tullius ebrietatem Antonii Philip. 2. exagitat atque amplificat. Tu istis faucibus, istis lateribus, istã gladiatoria totius corporis firmitate, tantum vini in Hippia nuptiis exhauseras, ut tibi necesse esset, in conspectu populi Rom. vomere postridie. O rem non modò visu fedam sed etiam auditu! si inter canam, in tuis illis immanibus poculis, hoc tibi accidisset. quis non turpe duceret? in catu verò populi Rom. negotium publicum gerens, Magister equitum, cui ructare turpe esset, frustis esculentis vinum redolentibus gremium suum & totum tribunal implevit. Alia

Exempla vide pag. 17. de Adjunctis

Qua-

Questio 6. Quomodo fit Amplificatio à congerie Causarum, Effectorum, Exemplorum?
 R. Multas causas vel effectus rei ejusdem conglobando; & plura exempla in medium afferendo ad eandem veritatem confirmandam. Vide dicta superius.

Questio 7. Quomodo fit Amplificatio à Comparatione?

R. Id pariter ex dictis de comparatione intelligi potest. Hic addo Exemplum elegans Sancti Cypriani, amplificantis hanc Sententiam,

Si herus delinquentem servum punit, cur Deus de homine peccante supplicium non sumet?

Ipse de servo tuo supplicium exigis, & hominem homo obedire compellis, cum sit eadem vobis sors nascendi, conditio una moriendi, corporis materia consimilis, animarum ratio communis, cum equali jure & pari lege vel veniatur in hunc mundum, vel de hoc mundo recedatur: tamen nisi arbitrio tuo tibi serviatur; nisi voluntatis nutui pareatur, imperiosus servitutis exactor flagellis verberas; fame, siti, nuditate, frequenter ferro & carcere affligis & crucias; & non agnoscis Dominum Deum tuum, cum sic exerceas ipse Dominatum?

ARTICULUS II.

DE

AFFECTIBUS.

Maxima vis existit oratoris, teste Tullio, in hominum mentibus permovendis atque affectibus sciendis. Quæ res licet omnium Judicio

difficillima sit, & captum juventutis ferè superet, tractanda tamen erit, ne ignota penitus atque deserta negligatur.

Est autem Affectus, Motus animi ex apprehensione boni vel mali exortus.

Ex Apprehensione boni, oriuntur Amor, Desiderium, Gaudium, Spes & Desperatio: ex Apprehensione mali, Odium, Fuga, Tristitia, Timor, Audacia, Ira. De his sic.

Questio I. Quid est Amor, & quomodò excitatur?

R. Amor est motus animi in bonum, quatenus bonum est. Dividitur in amorem benevolentia & in amorem concupiscentia; Hic est, si alteri bonum velis & procures, propriae utilitatis causa; ille est, si bonum velis alteri ipsius causa, quem diligis. Unde amare nihil est aliud, quam alicui bona optare & procurare. Amamus autem eos, quos eximia aliqua bonitate, vel mentis vel corporis, ut, virtute, scientia, ingenio, arte, forma, viribus, voce, saltu aliisque dotibus praeditos videmus: haec enim omnia, incentiva amoris & benevolentia dicuntur.

Amamus praeterea nobis similes vel aetate, vel genere, vel indole, moribus, studiis, laboribus, aliisque ejusmodi: uti & bene de nobis meritos, addictos, fidos & candidos. Quare si vel nos effectales, vel eum, quem commendamus, ostenderimus, Amorem ac benevolentiam conciliabimus.

Cicero Philip. 6. Amorem in remp. declarat. *An non ego provideam meis civibus? non dies noctesque de vestra libertate, de reip. salute cogitem? quid enim non debeo vobis, quem vos hominem a se ortum*

homi-

hominibus nobilissimis, omnibus honoribus pratulistis?

Et in Milonem. Nunc me una consolatio sustentat, quod tibi, O Tite Anni! nullum à me amoris, nullum studii, nullum pietatis officium desuit: ego inimicitias potentium pro te appetivi; ego &c.

Questio 2. Quid est Desiderium, & quomodo excitatur?

R. Est appetitus boni absentis; Quod varium est. Nam auri desiderium, avaritia; honoris, ambitio; voluptatis, libido; inutilis scientiæ, curiositas; honestæ laudis, æmulatio dicitur.

Qui desiderant, non minùs, quàm amantes, diu noctuque inquieti sunt; Somnum non capiunt, suspirant, gemunt, timent, suspicantur, dolent, optant omnia.

Desiderium excitatur, si luculentè ostendatur esse bonum verum, esse solidè utile, esse honestum & iacundum: Si proferantur exempla eorum, qui omne studium ad consecutionem istius boni contulerunt; si vituperentur alia bona, tanquam inania, fluxa, caduca, temporalia.

Questio 6. Quid est odium & quomodo excitatur?

R. Est aversio animi constans, proveniens ab eo, quod malum est aut esse videtur.

Excitatur odium, si gravi ac vehemente stylo auditoribus proponatur, V. G. vitiorum fæditas, enormitas & multitudo: si facta avarè, crudeliter, ambitiosè, libidinosè in rempublicam, in cives, Deum & Sanctos; si illatæ injuriæ, damna, contumeliæ, graphicè depingantur: si compares hominem cum tyrannis, belluis &c. Hic triumphat Cicero act. 7. in Verrem. Si hæc non ad Cives Roma-

nos, non ad aliquos amicos nostræ civitatis, non ad eos, qui Populi Romani nomen audissent; Denique si non ad homines, verum ad bestias, aut etiam ut longius progrediar, si in aliqua desertissima solitudine, ad saxa & scopulos hæc conqueri & deplorare vellem, tamen omnia muta atque inanima tantâ & tam indignâ rerum atrocitate commoverentur. Nunc verò cum loquar apud Senatores Populi Romani, timere non debeo, ne non unus iste Rom. istâ cruce dignus, ceteri omnes simili periculo indignissimi judicentur:

Alibi similia odia in Catilinam & Antonium excitat Cicero.

Questio 4. Quid est fuga? & quomodò excitabitur?

R. Fuga est Motus animi ad depellendum malum non quidem adhuc præsens, sed proximè imminens. Excitatur motus ille vivâ expositione omnium eorum damnorum & molestiarum, quas malum istud, ubi præsens fuerit, secum afferet. Proinde hæc valet locus Rhetoricus à conglobatis effectibus.

Questio 5. Quid est Gaudium & quomodò excitabitur?

R. Gaudium est exultatio animi de bono præsentis. Excitabitur autem gaudium de tali bono, si ostendatur esse ingens, insperatum, partum magnâ virtute, obtentum illæsâ conscientia, applaudentibus omnibus bonis, ringentibus malis.

Cicero orat. in Pisonem. Unus ille dies mihi quidem immortalitatis instar fuit, cum in patriam redii; cum Senatum egressum vidi, Populâque Romanam universum. Cum mihi ipsa Roma propè convulsa sedibus suis ad conservatorem suum progredi visa est: qua me

ita accepit, ut non modò omnium generum, atatum, ordinum viri ac mulieres, sed etiam, inania ipsa viderentur & tecta urbis ac templa latari.

Questio. Quid est Tristitia & quomodò excitabitur?

R. Tristitia est dolor animi ob malum præsens. Si dolor oriatur ex malo alterius, vocatur commiseratio. Excitatur ex contrariis fontibus, ex quibus gaudium nascitur; nimirum ex recordatione omnium malorum, corporis, animæ, fortunarum, eorúmque magnitudine, quæ in nos, in amicos, in familiam redundant: maximè ex commutatione statûs felicis in infelicem, dignitatis in contemptum &c.

Cicero pro Sylla. *O miserum & infelicem illum diem, quo Consul omnibus centuriis P. Sylla renuntiatus est! o cacam cupiditatem! ô præposteram gratulationem! quàm citò illa omnia ex letitia & voluptate ad luctum & lacrymas reciderunt! ut, qui paulo antè Consul designatus fuisset, retineret repentè nullum vestigium pristinae dignitatis.*

Pro Muræna. *Modò maximo beneficio Populi Romani ornatus videbatur, quod primus in familiam veterem, primus in municipium antiquissimum, consularum attulisset: nunc idem squallore sordidus, confectus morbo, lacrymis ac mærore perditus, vester est supplex; vestram fidem obtestatur, misericordiam implorat.*

Vide Admirabilem Epilogum orat. pro Milone.

Questio 7. Quid Spes, Audacia & Desperatio?
R. Spes est desiderium boni absentis, ardui & difficilis, quod tamen labore acquiri possit. Difficultatem hanc & laborem contemnere & superare

rare, confidentis animi est atque audacis. Unde Audacia vel confidentia dicitur erectio animi ad mala ardua, quæ imminent, superanda. Unde & pars spei dici potest. Ad spem concipiendam excitatur animus, si ostendas difficultatem eandem ab aliis vel æqualibus vel inferioribus superatam fuisse; auxilium Dei, cælitum, Amicorum non defuturum; gloriam & utilitatem labore & periculis longè majorem fore.

Cicero Philip. 3. in Antoniam. *Qua quidem meâ prudentiâ, neque humanis consiliis, fretus polliceor vobis, quirites! sed multis & non dubiis Deorum immortalium significationibus: quibus ego ducibus in hanc spem sententiâque sum ingressus: qui jam non procul, ut quondam solebant, ab extero hoste atque longinquo, sed hîc presentes suo nomine atque auxilio sua templa & vobis tecta defendent.*

Desperatio spei contraria, est dejectio animi, diffidentis, se ob nimiam difficultatem posse bonum obtinere vel malum avertere.

Promovetur argumentis, spei oppositis, si nempe vitium defectus, infelix aliorum exitus, adversariorum infractus animus, subtractio auxiliorum ob oculos ponatur.

Questio 8. Quid timor & quomodò excitatur?
R. Timor est trepidatio animi & sensus doloris ex malo imminente exortus.

Actiones timentium sunt, pallor, sudor, horror corporis, genuum debilitas, vigiliæ, inquietus somnus, suspicio, gemitus, vota, ac demum fuga mali, si fieri possit.

Excitatur timor in sceleratis, conscientia & recollectione criminum: in Aliis, cogitatione commu-

nis mali, ut pestis, belli, famis &c. Item mali proprii, mortis, jacturæ bonorum, famæ, &c. Nec non ex signis & portentis cœlestibus. Maximè verò timorem incutiunt mala, si diuturna erunt aut æterna.

Cicero Catilin. 4. *Videor mihi hanc urbem videre, lucem orbis terrarum atque arcem omnium gentium subito uno incendio concidentem &c. ut supra.*

Pisonem conscientia suâ pavidum atque cruciatum sic depingit: *Nunquam ego sanguinem expectatum; nunquam illud extremum, quod posset esse improbis ac probis commune, supplicium legis ac iudicium; sed abjectum, contemptum, despectum à cæteris, à te ipso desperatum & relictum, circumspectantem omnia, quidquid increbuisse, pertimescentem; diffidentem rebus suis: sinè voce, sinè libertate, sinè auctoritate, sinè ulla specie consulari, horrentem, tremantem, adulantem omnibus videre te volui: vidi.*

Questio 9. Quid ira, & quomodò excitatur?

R. Ira est dolor animi ex malo præsentis & acerbo, quod agrè depelli potest.

Aristoteles ait, esse appetitionem ultionis cum dolore, propter nostrum aliorumve contemptum.

Actiones iratorum sunt, minari, imprecari, exprobrare, convitiari, despiciere, vindictam querere &c.

Differt ira ab odio, quod odium pertinax sit & sinè dolore; ira cum dolore, & sæpe brevis.

R. Iram excitabis, si doceas injuriam contemptumque gravem, absque causa, cum fraude aut maledictis, cum exultatione & gaudio fuisse illatum: si despicientia facta sit cum læsione familiæ, à persona abjecta, ingrata vel consanguinea; si persona læsa fuerit benemerita, in honoribus posita &c.

Qua-

Questio 10. Quænam observanda sunt oratoris in excitandis Affectibus? &c. Sequentia:

1° In promptu Orator habeat figuras ad motum faciendum idoneas, quales potissimum sunt Interrogatio, Prosopopæia, Hypotiposis, Exclamatio, Apostrophe, Antithesis, Sustainatio: similiter teneat modos omnes amplificandi, de quibus supra dictam; cum amplificatione animus commoveri debeat.

2do. Non profiliat ad affectus concitandos, priusquam rem propositam luculentè demonstraverit, & auditori fidem fecerit: ignoti enim nulla cupido aut fuga est. Aliud tamen subinde circumstantia loci, temporis, personæ, aut ipsa rei communis notitia postulat.

Cicero in Catilinam & Pisonem, contra morem suum, statim à vehementi affectu orditur.

3to Ipse Orator commotus sit, ut alios commoveat; non enim accendet Auditores, si ipse frigeat, & non inardescat. Ut autem facilius in se ipso ardore istos excitet, duo adjuvabunt. *Primum*, viva imaginatio rerum, de quibus agit, quâ se illis, & illas sibi intuendas sistit. *Secundum*, ipsa dicendi ratio, si nempe personam, V. G. Magdalenz, Christum quærentis; vel Davidis lapsum suum dolentis induat, illius voces, suspiria, querelas, lachrimas imitetur, verbisque ac gestu exprimere conetur. Sic enim facilius sese, dein & alios commovebit.

4to. Cum affectuum genus duplex sit, *Lene*, quòd amorem, benevolentiam, dolorem, commiserationem aliòsque molliores animi motus complectitur, & *Vehemens*, quod audaciam, iram, despera-

tio-

tionem, fugam, aliasque graviores commotiones continet; cavendum oratori erit, ne à vehementiori affectu incipiat, eumque longius producat; tum ne vox nimium fatigetur, tum, ne ardor animi, materiâ deficiente, paulatim deficiat. Itaque à lenibus & mollioribus ordiendum, ut sensim crescat affectus.

510. Nosse etiam oportet indolem, mores, inclinationesque eorum, qui movendi sunt. Aliis enim viri graves, aliis vulgus, aliis pueri, senesque moventur. Adolescens rebus jucundis, nobilis gloriâ, mercator Lucro, miles prædâ, plebs utilitate ducitur: & mortales passim omnes magis timorem malorum, quam spe bonorum concitantur. Italos ac Germanos facilius utilitate, Gallos & Hispanos honore tenueris. Dabit igitur operam Orator, ut auditoribus orationem accommodet; iisque rebus, quibus maximè capiuntur, ad hos illòsve affectus impellat.

Questio 11. Potestne eadem res aut sententia per diversos affectus proponi & explicari?
R. Potest, hoc vel simili modo:

E X E M P L U M.

Mater per varios affectus mortem filii in bello occisi deplorat.

AFFECTUS AMORIS. *Quis sit animus matris in liberos, quotusquisque intelligit? tum denique ego amare filium didici, cum infelicissime in bello perdidici. O misera fors orbitatis meae! ô spes fallaces! ô frustra suscepta cura? an idcirco genueram, fili, ut esses, quem tristi morte sublatum lugerem? ego cum te*
for-

formâ & ætate florentem videbam, ego cùm te familia
columen sinu fovebam: mihi certam salutem tuam polli-
cèbar. Putavi, speravi, credulam eventus fefellit. Nunc
vehementissimè doleo, omnia ex spe & voluptate ad cala-
mitatem & orbitatem excidisse. Itaque, fili, tuâ morte
matris vitam abstulisti, ipsique viva stentique funus
duxisti: neque enim te mortuo diu superstes esse possum.

DESIDERII. Ego te non requiram, nate? aut
possim tui unquam oblivisci? aut aliquid à me præter su-
spira & lacrymas habebis? ipsa, ipsa dulces lacryma,
ipsi fletus jucundi, quibus animi dolor & desiderium
tui, nate, explebitur. O non amari dies, quibus cha-
rum filium animo & recordatione complectar, aspi-
ciam, alloquar, osculabor! ô non flebiles noctes, qua
nullius aut modici somni socium & comitem non impor-
tunum referetis.

ODII. Quantum, quàmque immane monstrum
est bellum? apud quos conceptum dicemus! vab porten-
tum! vab labe! vab gurges & charybdis infaustra!
quot hominum sanguinem gustasti, vel potius exorbuisti?
quot tu fortes viros, robur patriæ; quot claros juvenes,
florem nobilitatis; quot adultos jam liberos, spem ac
delicias familiarum, quos ad fortunam vita servabat,
crudelissimè contrucidasti? Nunquam ego immanitatem
tuam tacebo, quam in ipsam me parentem ac meum
filium adhibuisti: nunquam imprecari tibi, & expro-
bare, & persequi te desinam.

FUGÆ. Perhorrescite, matres, detestata jam præ-
dem bella: has voragines scopulosque filiorum nostrorum
fugite. Nulla jam tot annis jactura & clades existit,
nisi bello: nulla vis, nulla fax, nullum flagitium, nulla
cades sine bello. Procul bellum è finibus nostris sit in Tur-
cas & Barbaros! Bellum omnis matrona fugit oculis,
respuit animo, recordatione perhorrescit. **IRÆ**

IRÆ. Cernitis percussorem filii; an sola mater video? non videtis furorem hostium? non repentinum impetum? non versatur ante oculos vobis in cæde nefarius miles? non adest barbarus? non suis manibus intentat ense? non filii jugulum præcidit? Perditissimè mortalium, quid te sceleratius? istam ego furiam exagitationo: non repetam sanguinem filii? non vindicem Deum appellabo?

TRISTITIÆ. Adestis amici? verùm quo tandem animo adestis? utrum ego amens sum, & plusquam satis est, doleo in tanta calamitate & morte filii? an vos quoque hic obitus & incertor pari sensu doloris afficit? nam si non ad amicos, si non ad homines, verùm ad bestias, aut etiam, ut longius progrediar, si in aliqua desertissima solitudine ad saxa & scopulos hæc conqueri ac deplorare vellem; tamen omnia muta atque inanima tam crudeli morte filii moverentur: nunc verò pietatem vestram & amicitiam obtestor, non vereor, ne non misericordiam tribuatis aliquam fortissimo juveni in ætatis flore, pro patria & Catholica fide perempto.

SPEI. Etsi omnis spes mea, fili, cum salute tua occubuit, erigo me nonnunquam, & futura prospicio, quasi fortunata sit mors tua. Communicabo, ni fallor, cum gloria tua veniam in partem meritorum, triumphat mater de morte filii: negat enim patria, pro qua fortiter occidisti, negat se ingratham esse, negat superstitem matrem carere propositis honoribus debere. Hæc me spes alit, & excitat: vives in gloriosa matre filius: quid perdiderim non reputabo; quid morte tua acquisierim, id æstimabo.

AUDACIÆ. Ego te mortuum cum mea salute complector, fili, nec me solam tuæ mortis commiserantem, sed comitem habebis. Utinam hoc pectus gladiis objicere, & adversa, fili, tua vubnera recipere potuissem!

sem! nullam ego acerbitatem, nullam impressionem, nullam vim pertimuissem, ut te manibus armatorum hostium eripuissem, sed nunc mori non refugio, laceffo mortem, & provocho, ut properet, ut nos ocyùs uno eodémque tumulto coniungat.

DESPERATIONIS. Actum est: periit: nequidquam homines, superosque implorem: mors immansueta mitigari non potuit, nec jam precibus infernus recludetur: neque ab hoc ejecto cadavere quidquam mihi opis expectabo. Omnia sunt in hoc funere misera. Quid mihi restat, nisi solitudo, aut mortis consilium, aut vita morte acerbior?

TIMORIS. Vos testor, cœlites, ego equidem bellorum rabiem ac furorem in istis armorum motibus semper filio putavi esse fugiendum: Signa & tuba, pulsataque tympana presagienti matri semper metum atque horrorem attulerunt. Tum si quis, è commilitonibus filii, in pugna audiebatur cæsus esse, augebatur metus mali appropinquantis: quare animus cum languore corporis ac timore debilitatus incidit in varia visa & incerta, quorum perturbatione tristes sæpè extitarunt species somniorum, qua flebilem illam mortem portenderunt.

GAUDII. Quid! ego lugeam illum, qui se defleri vetat? vivit filius inter cœlites, & qui extremum spiritum in victoria effudit, heroum est sedem & locum consecutus. O fortunata mors! ô felicem & beatum diem! quem mihi, & patrie, & filio natalem Superi esse voluerunt! itaque, quod ne optandum quidem est homini, immortalitatem quamdam per te & tecum, fili, videor adeptus. Ducygy.

